

İNSANLARI EN İYİ BAŞARABİLECEKLERİ MESLEKLERE SEVKETMENİN EKONOMİK VE SOSYAL BAKIMDAN EHEMMİYETİ

Prof. Mahmut KOLOGLU

Cemiyet halinde yaşayan insanlar birçok faaliyetlerde bulunurlar, siyasî, fikrî, ahlâki, güzel sanatlarğa mütaallik faaliyetler. Fakat ne kadar ehemmiyetli olurlarsa olsunlar bütün bu faaliyetlerin yanında insanların hemen hepsinin kendilerini verdikleri bir kısım faaliyetler daha vardır. İnsanların yaşamaları için zaruri olan, ihtiyaçlarını gideren maddeleri elde etmek ve onları ihtiyaçlarını gidermekte kullanmak için yaptıkları faaliyetlerdir. Bu kısım faaliyetler medeni insanlarda olduğu gibi iptidai halde yaşayan insanlarda da en esaslı faaliyetlerden olmuşlardır. Esasen medeniyetin terakkisi ile insanların ihtiyaçları artmış ve bu ihtiyaçları gidermeye mâruf faaliyetleri de o nispette artmıştır.

İnsanlar, maddi ve mânevi ihtiyaçlarını gidermek için mal ve hizmet istihsal ederler. Ekonomik faaliyetin esasını teşkil eden istihsal tabiat, emek ve sermayenin uygun bir şekilde birleştirilmesi ile yapılır. İstihsalin bu esaslı unsurlarının ehemmiyetleri aynı derecede olmamakla beraber bunlardan birisinin mevcut olmaması halinde istihsal de mümkün olamaz.

Biz burada tabiatı geniş mânâsında alıyoruz. Bizi her taraftan ihata eden, haricî muhitimizi vücuda getiren unsurların heyeti mecmuası olarak alıyoruz. İnsanlar ihtiyaçlarını gideren maddeleri tabiattan alırlar; tabiatın verdiği maddelerin bir kısmı olduğu gibi, pek mühim bir kısmı üzerinde de icabeden değişiklikleri yaparak onları ihtiyaçlarını gidermekte kullanırlar. Fakat üzerinde yaşadığımız ve nimetlerinden istifade ettiğimiz tabii muhit, tabii halinde bu esaslı hizmeti yapmaktan uzaktır.

Tabii muhitte birçok zararlı kuvvetler vardır ;bu kuvvetler insanların ihtiyaçlarını gidermek için sarfettikleri faaliyetlere engel olurlar; insanlar bidayeten beri bu zararlı kuvvetlerle mücadele etmek mecburiyetinde kalmışlar ve nihayet tekniğin yardımıyla bu mücadeleden müvaffakiyetle çıkmışlardır.

Diğer taraftan insanlar mutî hale getirilen tabii muhitten kendilerine lüzumlu maddeleri istedikleri şekilde istedikleri miktarda alabilmek için doğrudan doğruya da tabiat üzerine müessir olmaya çalışmışlardır. Tabii muhitin esasını teşkil eden altında ve üstünde birçok ihtiyaçları gideren maddeleri saklayan ve yetiştiren toprağın şeklini, terakibini değiştirmiş ıslah etmişlerdir. Kimya, biyoloji ilimleri, teknik bu hususta büyük yardımlarda bulunmuşlardır.

İnsanlar, toprağın terkibi ve şekli üzerinde değişiklikler yapmakla iktifa etmemişler, şimdye kadar nüfuz edilmez bir sır gibi telakki edilen tabiatın çalışmasına da istedikleri istikameti vermek istemişler ve bu suretle tabiat karşısında pasif bir durumdan kurtulmaya çalışmışlardır. Tabiata bu bakımdan da hükmetmek arzusuyla nebat ve hayvan cinslerinin ıslahına teşebbüs etmişler ve bunları tabiatın insan ihtiyacına en uygun bir şekilde yaratmasına müessir olmuşlardır. Bugün yetiştirilen ve insanların ihtiyaçlarını tatmin etmekte kullanılan nebat ve hayvan cinsleri tabii halde olmaktan çok uzak bulunmaktadırlar. Bugün bunlar ihtiyaçlara uygun tipler halinde elde edilebilmektedirler.

Topraktan sonra, tabiatın diğer esaslı unsuru olan hava ve iklim şartları ile de uğraşmıştır. Bu unsurlar üzerinde toprak ve mahsulleri sahasında tahakkuk ettirilen neticeler henüz alınmamışsa da, kaydedilen terakki ümit vericidir. Son zamanlara kadar insanların ve nebatların yaşamasına, yetişmesine müsait görülmeyen muntaka ve iklimler ilim adamlarının mesaisi ve buldukları prensiplerin tatbikat sahasına konulabilemesi sayesinde elverişli hale getirilmişlerdir. Arazi üzerinde su, yağmur rejimlerinde yapılan ıslahat ile iklim üzerinde dolayısıyla yapılan değişikliklerin yanında bu unsurlar üzerine doğrudan doğruya da müessir olmak imkân ve vasıtaları bulunmuştur. Bilhassa tayyareler vasıtasıyla arzı muhit olan hava tabakaları üzerinde mühim addedilebilecek birçok değişiklikler yapmak mümkün olmuştur. Tayyare ve elektrik bu sahada da büyük başarılar vadetmektedirler.

İstihsalin diğer unsuru olan sermaye tabiat ve emeğin mahsufü olmakla beraber, buda modern cemiyetlerde gittikçe ehemmiyetli bir mevki almıştır. Teknik bakımdan sermayenin ehemmiyeti bugünkü rejimin Kapitalist rejim tesmiye edilmesine sebebiyet olmuştur. Sermaye mefhumuna dahil malların miktarı ve değeri gittikçe artmakta ve bu artış nispetinde sermaye istihsal üzerine müessir olmaktadır.

Biz bu yazımızda istihsalin diğer unsuru olan emekten bahsedeceğiz. İnsanlar tabiatın istifade ve tabiatın verdiklerinden ihtiyaçlarını gidermek için bidayetdenberi tabiat ve tabiat kuvvetleri üzerinde çalıştıkları ve onları maksatlarına uygun bir hale sokmak için bütün kuvvet ve zekâlarını kullandıkları halde kendi emekleri üzerinde durmamışlar ve üstün kabiliyetlerine güvenerek onunla meşgul olmayı ihmal etmişlerdir. Gittikçe çoğalan ve farklılaşan faaliyetlere ayrı, ayrı evsaf ve kabiliyetlerin icabedeceğini ve her insanda aynı evsaf ve kabiliyetlerin mevcut olmadığını ve binaenaleyh insanların evsaf ve kabiliyetlerine uygun faaliyet şubelerine intisabetmelerinin verimi arttıracağını takdir ederek insan emeği üzerinde istihsalin diğer unsurları üzerinde olduğu kadar çalışmamışlardır.

Bu pek eski zamandanberi böyle olmuştur. Eski Mısırlılar üzerinde yaşadıkları toprakları ziraata salih bir hale koymak için bugün bile takdir ve hayretimizi mucip olan muazzam eserleri yarattıkları halde insan emeğinin verimini arttırmak için hiçbir teşebbüste bulunmamışlardır. Bilâkis emeğin hususiyetlerini ve evsafını

bile nazarı dikkate almadan ve daha ziyade sosyal düşüncelerden mülhem olarak insanların herhangi bir mesleği icra etmelerini de tahditlere tâbi tutmuşlardır. Filhakika eski Mısırlılarda her insan istediği mesleğe girmek ve onu icra etmekten menedilmişti. İnsan kendi kabiliyetine uygun ve en ziyade muvaffak olacağı işe girmek serbestisine malik değildi. Bu hususta hâkim olan âdet her çocuğun babasının meslek ve sanatına intisabetmesi ve onu yapması idi. O çocuğun babasının sanat ve mesleğini icraya maddeten, mânen kudret ve kabiliyetinin kâfi olup olmadığı düşünülüyordu. Yalnız âdet öyle istiyordu ve öyle oluyordu.

Babilde de meslekler kıralın kontrolüne tâbi idi. Atınada Solon devrinden itibaren babalara, çocuklarına birer sanat - öğretmeleri, - kendi sanatları olması çok muhtemeldir. - mecburiyeti tahmil edilmişti. Çocuklarına bir sanat öğretmeyen baba ihtiyarlık, malûliyet hallerinde nafaka hakkından mahrum edilirdi. İmparatorluk devrinde Romada da aynı fikirlerin hâkim olduğunu görürüz. Hatta Romada daha ileri gidilir, ölüm halinde müteveffanın vârisleri onun sanatını icraya mecbûr tutulurlardı. Bu mecburiyet bilhassa umumi hayatı alâkadar eden ve umumun ihtiyacını gidermeye yarayan istihsal şubelerinde daha sıkı tatbik edilirdi. Romada mesleğin icrası umumi menfaatin icabı olarak telâkki edilirdi. Meselâ ekmekçinin oğlu 20 yaşına girdiği andan itibaren babasının mesleğini icraya mecburdu.

Bizanza da ekonomik faaliyetler birçok guruplara ayrılmıştı. Bu guruplara dâhil olmıyanlar hiçbir iş yapmazdı.

Emeğin hususi vasıflarından ziyade içtimai telâkkilerin meslek intihabında daha doğrusu bir mesleğe sevkında hâkim olduğunun en tipik misalini kast sisteminde görürüz. Kast sisteminde emeğin vasıfları, verimi değil, emek sahibinin mensup olduğu sınıf onun mesleğini tâyin ederdi. Ne kadar zeki ne kadar müsteit olursa olsun bir şahsın mesleki dünyaya gelmeden evvel mensup olduğu sınıfa göre tâyin edilmiş bulunurdu. Buna aykırı hareket en ağır suç telâkki olunur ve cezayı mucip olurdu.

Orta Zamanlarda da ilk Zamanlarda insan emeği hakkındaki düşünce ve âdetlerin devam ettiğini görürüz. 18 inci asrın sonlarına kadar birçok memleketlerde esnaf teşkilâtı mesleğe giriş ve icra hususlarını en küçük teferruatına kadar tanzim ve tesbit etmişti. Bir esnaf cemiyetine dâhil olmıyan esnaf cemiyetinin meşgul olduğu sanatı irca edemezdi. Esasen her istiyenin istediği esnaf cemiyetine dâhil olması da kolay değildi. Bu giriş şartları zamanla daha çok güçleştirilmişti. Evvelâ her sanat mensuplarının miktarı mahduttu; denilebilir ki bir kadrosu vardı. O kadroda müsait yer olmazsa o sanata intisap imkânı yoktu. Sonra birçok memleketlerde ustalık babadan evlâda intikal ediyordu. Hekimlik, hâkimlik, avukatlık mesleklerinde de babadan evlâda intikal sistemi cari idi.

O zamanın insanlarınca istidat ve kabiliyet babadan evlâda intikal ederdi. İnsanların her birisinin ayrı ayrı olan kudret ve kabiliyetlerinin nazarı dikkate

alınmaması ve onlara uygun mesleklerin aranmaması kabiliyetlerin babadan evlâda intikal ettiği knaatıyla beraber insanların üstün mahlûk oldukları ve her türlü işi her zaman yapmaya muktedir olduğunu zannetmelerinden ilerigeliyordu. Bu zan bu üstünlük gururu da insanların kendi kabiliyetlerini bitaraf olarak takdir edememelerindendir.

18 inci asrın sonlarından itibaren siyaset ve ekonomik faaliyet sahalarında yer tutmaya başlayan ve 19 uncu asrın mühim bir kısmında zihinlerde ve fi'lyatta hâkim bir mevki alan Liberalizmin tesiriyle hemen her memlekette az çok farklarla görülen esnaf teşkilâtı ortadan kaldırıldı. Her ferdin istediği işe girmek istediği mesleği yapmak hakkı pek az istisnalarla her tarafta kabul edildi. O zmandan itibaren herkesin kendi evsaf ve kabiliyetine en uygun, Liberal mekteb'in istinadettiği en esaslı prensip en kuvvetli muharrir olan ferdi menfaat icabı olarak, en çok verimli işe girmesi beklenebilirdi. Fakat insanların istedikleri mesleği icra hürriyetine malik olmaları bu beklenen neticeyi vermedi. Ondan sonra da iş ile iş sahibi arasında ahenk temin edilemedi. İnsanlar istihsal'ın diğer unsurlarının verimli olması için birçok usul ve vasıtalara müracaat ettikleri halde insan emeğinin verimli bir şekilde tatbik edilmemesini düşünmediler. Şu cins toprağın şu cins nebat için elverişli olduğu, şu iklim veya şu mevsimde şu veya cins hayvan veya nebat yetiştirmenin mümkün olmadığını, koşu hayvanının, çift hayvanı olarak kullanamayacağını bulmuşlar ve tatbik etmişlerdir. Fakat insanları her birisine has olan vasıf ve kabiliyetlerinin hangi işleri daha ziyade başarabileceklerini ve binaenaleyh o işlere tahsis edilmelerini araştırmak lüzumunu hissetmemişlerdir. Şurasını da ilâve etmek lâzımdır ki eskidenberi birçok filozoflar, mütefekkirler bu ehemmiyetli mesele ile alâkadar olmuşlardır. Fakat insan emeğinin vasıflarını meydana çıkarmak, bunları biribinden ayırmak, ölçmek, onları verimli işlere tahsis etmek bunları yaparken de zaman ve memleketin ekonomik ihtiyaçlarını göz önünde bulundurmamak düşünceleri tatbikat sahasına çıkamamıştır. J. J. Rousseau «insanları tabiatın bahsettiklerini, almayı bilmek ve onları en ziyade muvaffak olacakları işlere tevcih etmek lâzımdır» diyordu. Pascal ise «bir insan için meslek intihabı hayatının en ehemmiyetli bir meselesidir» diyordu.

Fakat bunlara rağmen meslek intihabı tesadüf, taklit, geçici heveslere ve haricî tesirlere terk edilmişti. Halbuki medeniyet terakki ettikçe artan ihtiyaçları karşılamak için yapılan faaliyetlerde o nispette tenevvü ve taaddüt etmekte ve bu tenevvü, taaddüt o nispette ayrı kabiliyetler istemektedir. Bütün faaliyet şubelerinin icabettiği vasıfları bulmak bunları o faaliyetlere tatbik etmek hususunda emek sahiplerinin heves ve arzusu ne dereceye kadar isabetli olabilir? Tesadüf veya taklit ne dereceye kadar insanları en çok muvaffak olabilecekleri işlere sevk edebilir?

1936 senesinde Pariste yapılan bir anket en yakın zamanlara kadar meslek intihabının ne gibi saiklarla yapıldığını bize göstermektedir. 100 mektepliden 47 si tesadüfün önlerine çıkardığı mesleğe intisabetmişlerdir. 21 çocuk kendi kabiliyetlerini göz önünde tutmaksızın heves ve zevklerine tâbi olarak, 19 çocuk ailelerinin arzu ve ısrariyle, 8 çocuk bir dost veya arkadaşın tavsiyesiyle bir mesleğe girmişlerdir.

Bir gencin kudret ve kabiliyetinin muvaffak olmasına imkân vermediği mesleğe sırf h'slerine ve hevesine tâbi olarak girmesinin kendi hayatı ve cemiyet hayatı üzerinde büyük zararları olabilir. Çocuğun kabiliyeti nazarı dikkate alınmadan sevk edildiği meslekte muvaffak olamadığı ekseriyetle vâkıdır. Şüphesiz birçok insanlar vardır ki müstesna kabiliyetleri dolayısıyla her işte muvaffak olabilmektedirler. Bir kısım insanlar biraz fazla gayret sarf etmekle kendilerinde girdikleri meslek için noksan olan cihetleri telâfi etmektedirler. Fakat ekseriyeti teşkil eden mutavassıt derecedeki insanlar için böyle olmamaktadır. Bunların bir kısmı maddi veya mânevi haiz oldukları kabiliyet ve evsaf dolayısıyla bir meslekte mükemmel surette muvaffak olabildikleri halde diğer bir işte hiç muvaffakiyet gösterememektedirler. Muvaffak olamayacağı bir işe herhangi bir saikle giren kimsenin istikbali tehlikeye düşüyor. Yaptığı işten zevk alamıyor; her şeyi fena görmeye başlıyor, emsali arasında dün bir durumda kalmasının ruhu üzerinde fena tesirleri oluyor. Bazıları bu dün durumdan kurtulmak için uygunsuzluğu bertaraf etmek gayesiyle mücadeleye başlıyorlar; bu mücadele neticesinde de müthiş bir asap ve vücut yorgunluğuna düşer oluyorlar. Böyle insanlar cemiyet için kaybolmuş demektir. Eğer tesadüf o insanı diğer insanları idare etmek mevkiine çıkartmışsa, umuma mütaallik kararlar almak mevkiine getirmişse, arkadaşları, emrinde çalışanlar onun kifayetsizliğini görerek müteessir olurlar, alınan kararlardan cemiyet zarar görür. Bu suretle muvaffak olamayan kimseler bütün muvaffakiyetsizliklerinin sebebini cemiyetin kuruluş ve işlemesinde siyasi ve ekonomik bünyesinde ararlar. Halbuki asıl sebep o kimsenin vaktinde en iyi yapabileceği mesleğe sevk ve tevcih edilmemesindedir. Bu neticeler gençleri yetiştirmek veya idare etmekle meşgul olanların her zaman müşahede ettikleri hakikatlerdir.

1914—1918 harbinden sonra insanlar dört sene zarfında harbin yok ve tahribettiği vasıtaları bir an evvel yerine koymak için her sahada âzami verimi temin edecek usul ve vasıtaları araştırmaya başladılar. Rasyonalizasyon cereyanı her sahada kendini kuvvetle gösterdi. Bu arada istihsalin en esaslı unsuru olan emek de evvelden olduğu gibi göreneğe terk edilemezdi. İnsan emeğinin veriminin artırılması ve her insanın en ziyade muvaffak olabileceği faaliyete tevcihi Avrupa

ve Amerika memleketlerinde tetkik edildi. Emek sahibi ile iş arasındaki ahensizlik evvelâ sigorta şirketlerinin nazarı dikkatini çekti. Amerikada bir sigorta şirketi büyük şehirlerde nakil vasıtalarının sebeb olduğu kazaların ekserisinin o nakil vasıtalarını sevk ve idare edenlerin mânevi ve maddi evsaf ve kabiliyetlerinin kifayetsizliğinden ileri geldiğini meydana çıkardı. Diğer memleketlerde de bu sahada araştırmalar yapıldı. İş kazalarının pek mühim bir kısmının işçinin işe uygun evsafa malik olmamasından tevellüdediği görüldü. Bunun üzerine insanların en iyi bir şekilde muvaffak olabilecekleri ve en fazla verim temin edecekleri işlere sevk ve tevcih işiyle ilmî bir surette meşgul olunmaya başlandı. Bu sevk ve tevcih işi yalnız bedeni faaliyeti istilzam ettiren işlerde değil fikri meşguliyetlere de teşmil edildi. Bu maksatla resmî ve hususi müesseseler vücuda getirildi. Amerikada, Almanya, Belçika, İngiltere ve Fransada bu müesseselerin ehemmiyeti artmakta ve gittikçe rağbet bulmaktadır. Daha 1922 senesinde Almanyada çocuklara meslek intihabında rehberlik eden 600 resmî teşekkül vardı. Yine aynı sene zarfında 22000 çocuğun muayenesi icra edilerek kabiliyetleriyle mütenasip mesleklere tevcih edilmişlerdi. Nasyonal - Sosyalist rejimi de bu hususa ayrıca ehemmiyet âtfetmiştir. Fransada 1938 senesindenberi hükümet, çocukları muvaffak olabilecekleri işlere sevk etmekte rehberlik edecek resmî teşekküller vücuda getirmiştir. Bir müddet sonra 17 yaşını ikmal etmiş her çocuğun bir işe alınmazdan evvel bu teşekküllerden geçtiğine dair vesika ibraz etmesii mecburi kılmıştır. Yalnız bu vesika ibraza mecburiyeti mutlaka çocuğun tavsiye olunan mesleğe girmesii icabettirmemektedir. Böyle bir mecburiyet mevzuubahis değildir. Yalnız maksat meslek intihabı çağında bulunan çocuğun ve ailesinin tenviridir.

Bugün garb memleketlerinde ve Amerikada meslek intihabında çocukların kudret ve kabiliyetlerini meydana çıkarmak ve onları en iyi bir şekilde başarabilecekleri mesleklere tevcih başlıbaşına bir ilim şubesinin mevzuu haline gelmiştir. Esasen karışık ve nazik bir makine olan insan vücudu ve ruhunun esaslı vasıflarını meydana çıkarmak ve ona uygun faaliyeti bulmak çok güç bir meseledir. Bu ancak hekim, psikolog ve ekonomistin beraberce çalışmalarıyla mümkün olabilmektedir. Ancak bu üç elden geçtikten sonra toplanan malûmat sayesinde bu pek basit görünen ve şimdîye kadar tesadüf ve taklide terk olunan meslek intihabı isabetli olabilmektedir.

Bu cihet yalnız fertleri, hususi teşebbüsleri değil âmmen menfaatini de yakından alâkadar eder. Bir memlekette çocuklara mecburi tahsil, gençlere yüksek tahsil imkânını bahşetmek kâfi değildir. Gençlerin intisabedecekleri tahsil şubeleri ve dereceleri tahsilden sonra ekonomik ve içtimai kadroda alacakları işler

âmme menfaatini çok yakından alâkadar eder. Her gence en iyi başarabileceği işi, mesleği göstermekle oraya tevcih etmekle memleketin bütün ekonomik faaliyet şubeleri bütün içtimai hizmetleri ehil elâmanlar tarafından idare edilmiş olur. Her şubede kâfi elâman bulunur. Bir kısım faaliyet şubelerine lüzumundan fazla emek sahibi intisabettiği halde millet hayatı bakımından aynı derecede ehemmiyetli ve fakat zahmetli görünen, az cazip görünen faaliyet şubeleri emeksiz kalmaz.

Her sahada esaslar kurmaya çalıştığımız memleketimizde ehil elâmanlara her şeyden ziyade ihtiyaç vardır. Köy enstitülerinde, yurdun her köşesinde açılan sanat mekteplerinde nihayet ilk tahsil çağından başlayarak çocukların kudret ve kabiliyetlerinin meydana çıkarılması, tahsil çağında takibedilmesi ve nihayet kabiliyetlerine en uygun mesleğe tevcih edilmesi işi göz önünde tutulması lâzım gelen en mühim meselelerden birisi olmalıdır.

Prof. Mahmut KOLOĞLU